

Filosofie a politika (I) [1966]

Když před více než 120 lety Karel Marx rozvrhoval program nové filosofie, postavil proti staré filosofii, která daný svět jen nazírala a interpretovala, filosofii revoluční praxe, která usiluje o změnu toho, co jest. Nemínil tím ovšem interpretaci dané skutečnosti nikterak vyloučit; byl však přesvědčen, že existující svět je možno správně pochopit jen z pozic „revoluční“, prakticko-kritické činnosti, tedy kriticky. Vždycky však chtěl zesměšňovat a diskreditovat filosofický boj proti stínům skutečnosti. V souhlasu s tím chápal jako dějinný úkol změnit kritiku nebes v kritiku země, kritiku náboženství kritiku práva, kritiku teologie v kritiku politiky. Všechn existující svět, všechna daná skutečnost musí být revolucionována; to, co existuje, musí být zvráceno. Místo spekulace stojí na prvním místě praxe; filosofie se stává reflexí, sebepochopením praxe, která se chápe věcí, jak existují a jak jsou předem dány, a mění je. K tomu však je nutno uchopit věci u kořene; a to právě není možné bez teorie, bez filosofie. Filosofie, která dovede uchopit věc u kořene, tj. radikální filosofie, se může stát materiální silou, schopnou svrhnout existující materiální síly, jež zůstávají předmětem kritiky, přestože jsou pod vší kritiku. Takové jsou politické perspektivy vznikajícího marxismu.

Když si připomeneme tuto historii při četbě nedávno vyšlé knížky Miroslava Kusého, „Filosofie politiky“ (Bratislava 1966), okamžitě si uvědomíme, co této jinak sympatické publikaci chybí. Kusý tu shrnul výsledky své tříleté publicistické činnosti v slovenských časopisech. V šesti kapitolách se zabývá otázkami řízení, vztahu filosofie k ideologii a politice, vztahu marxistického světového názoru ke komunistické politické praxi, otázkami boje proti odcizení v oblasti řízení, etiky řízení a místa osobnosti v soustavě řízení. Závěrem podává pojetí úlohy strany v řízení společnosti. Kniha je dobře napsána, celkem úspěšně se vyhýbá fráším a někdy hlouběji, jindy zběžněji zápolí s téměř nepřehlednou řadou problémů. Řekl bych, že jde o jednu z nejlepších publikací tohoto zaměření za řadu let; zejména v registraci otázek a v jejich výrazné formulaci je místy až překvapivě otevřená. Řešení těchto otázek je už méně radikální; je moudré, snad opatrně moudré či moudře opatrné, a velmi častodovedně mísí věcné závěry s určitými dávkami apologetiky a utopismu. Tak se dostává celé práci bohužel nádechu secesní narůžovělosti (teoreticky ovšem autor jak apologetiku, tak utopismus odmítá). S naprostou většinou výkladů lze věcně souhlasit; jen zřídka nějaká formulace provokuje náš nesouhlas a protest. A přece se Kusému ztratilo něco, co je zejména v Marxově filosofii tak osvěžující a současně až sugestivně přesvědčivé, totiž jeho ostrý kritický pohled na současnost. V moudrosti Kusého výkladů jako by bylo kus resignace.

Kusý vychází ve svých výkladech z faktu probíhajícího očištného procesu, k němuž došlo v posledních letech v socialistické společnosti a v komunistickém hnutí, ale také z nutnosti dovést tento proces až do konce. Dnes ještě není všechno v pořádku; v podstatě je však už s deformacemi skoncováno anebo jsme alespoň na nejlepší cestě k tomu, přes určité recidivy, které se jako poruchy a disproporce objevují v hospodářském, kulturním a politickém životě dodnes. V diskusi o nich však nesmí jít o nějakou „samoučelnou kritickou analýzu minulosti“; nesmíme zapomínat, že dnes už nežijeme v minulosti a že dnes vůbec nejde o to, uskutečnit jakousi reprízu této minulosti, jenže bez jejích chyb a omylů (22). Nápravná opatření jsou nutná, chyby a omyly se musejí odstraňovat, ale nesmí se u toho zůstat. Je třeba počítat s fakty. Jistěže je možno z různých

hledisek kritizovat průběh socialistické revoluce, je možno se ptát, zdali tu musela likvidace všech opozičních sil probíhat právě takovým tempem, právě takovými prostředky atp. Ať už však historie zváží tyto otázky jakkoliv, na skutečném stavu dneška se tím nic nezmění; a právě s tímto stavem je třeba počítat při reálném hodnocení věcí (212). Kusý prohlašuje, že nemá nejmenší úmysl mluvit tak, jako by u nás panovaly už ideální vztahy mezi politikou a pravdou; politika a pravda nejsou nikdy samy o sobě totožné a my musíme vždy znovu hledat cestu k jejich permanentnímu sbližování. „Komunista, který takto prosazuje pravdu v zájmu věci, který touto pravdou kritizuje existující poměry, není ani u nás a priori vítán s otevřenou náručí z pozic vládnoucí moci. To je přirozené a je to lidské ...“ (174).

Přes rozsáhlost terénu, jímž Kusý ve své knížce prochází, se přece jenom některým místům vyhnul. Je přesvědčen, že v obrodě marxistické teorie jde nezbytně „o nejširší, nejsvobodnější a nezaujatou konfrontaci názorů a stanovisek, o výměnu tvořivých myšlenek ve všech oblastech marxistické teorie“ (88). Předpokládá tedy jako samozřejmost, že ona „nejširší a nejsvobodnější“ konfrontace bude omezena na marxismus. Ale kdo předem rozhodne, co je a co není marxistické, a kdo bude vůbec vpuštěn na kolbiště? Ostatně už Ioni Jiří Hájek napsal, že vedoucí úloha marxismu v oblasti kultury a duchovního života musí být dobývána tvůrčími činy bez intervence jakýchkoliv mimoliterárních vlivů. Nepřipustit konfrontaci marxistických koncepcí s domácími koncepcemi „nemarxistickými“ ovšem znamená právě „mimoliterárně“ ovlivnit průběh konfrontace a ovšem i negativně ovlivnit průběh procesu obrody. Už Hájek poznamenal, že připustit „jaksi de iure“, aby v socialistické zemi existovalo cokoli jiného než marxistická kritika, představuje kyselé jablko, do něhož je nutno kousnout (Plamen 1965, č. 9, str. 38 a 39). Kusý do tohoto jablka tedy nekousl; přesto tu jde také o „skutečný stav věcí“ (Hájek mluví o „literárním faktu“). Souhlasím, že je třeba respektovat realitu, nebo – jak říká Kusý – „vycházet z reality“. Z které reality však vychází Kusý?

Bylo by zapotřebí se zmínit ještě o řadě dalších věcí; zejména Kusého pojetí odcizení je po mém soudu velmi ploché a přímo pochybné (včetně chápání totality jako špatné jedinečnosti, např. 138 aj.). Ale to jsou v daném rámci detaily. Je rozhodně dobře, že „Filosofie politiky“ vyšla. Je to kniha inteligentní a promyšlená; je dobrým předpokladem pro další diskuse na toto téma. Dobré stránky jsou Kusému vlastní, nedostatky sdílí s dobou. Proto jsem se zabýval především nedostatky. Kniha stojí za přečtení; některé partie jsou přímo pozoruhodné a osobité (tak např. zrovna závěr). Snad k další cestě vpřed a ke kořenům chybí autorovi už právě jenom – konfrontace.